

AK Parti Anayasa Taslağının Kodları

Cüneyt Toraman

Anayasalar, anayasa hukuku literatüründe, 'toplumsal sözleşme', 'toplumsal uzlaşma metinleri' olarak nitelendirildiği halde, bizde tam tersi bir işlev görmüştür. Tek partili dönemin anayasası hariç, Türkiye'deki tüm anayasalar, 'darbe' anayasalarıdır. 1961 Anayasası da, 1982 Anayasası da darbeci generaller tarafından 'sipariş üzerine' hazırlanmış anayasalardır. Bu anayasaların ortak özelliği, özgürlüklerin kaşıkla verilip kepçeyle geri alındığı, vesayet rejimi öngören metinler olmasıdır. Tüm anayasalar, yapısı gereği, dönemlerinin ürünü olup, eskidikçe yenilenirler. Ancak bizim anayasalarımız, kabul tarihinde bile 'eski/geri' olduğu için, tartışma kabulde birlikte başlamıştır. Görevi sorun çözmek olan bu metinler, yürürlükte kaldığı süre içinde, bizatihi sorun üretmişlerdir.

Burada, yaygın bir yanlışlığı tashih etmek gerekir. Anayasalar, sanıldığı gibi aksine hukukçuları değil, halkı/toplumu ilgilendiren metinlerdir. Hukukçuların konuyla ilgisi, siyasi iradenin formüle edilmesine katkıdan ibarettir. Aslolan, siyasi iradedir. Devletin tamamını dizayn edecek bir metnin hazırlanmasını hukukçuların (inisiyatifine) tekeline bırakmak, toplum mühendisliğinin bir başka versiyonu olacaktır. Bu nedenle, gündemdeki anayasa tartışmalarına, halkın ve halkın temsilcilerinin, sivil toplum kuruluşlarının, aktif olarak katılması gerekir.

Yeni bir anayasaya ihtiyaç var mıdır?

Bu devletin en temel metni (anayasası), 'darbeciler tarafından' hazırlanmıştır. Sadece bu bile, yeni bir anayasa hazırlanmasını haklı kılmaktadır. Kaldı ki, bu anayasalar, egemenliği bürokratik kurumlar arasında paylaşmak suretiyle, bürokratik bir 'vesayet rejimi' ve yasaklarla dolu 'otoriter' bir düzen getirmiştir. Halen yürürlükte olan 1982 Anayasası, defalarca değiştirilmek suretiyle, iç bütünlüğü bozulmuştur. Yapılan onca değişikliğe rağmen, anayasanın 'otoriter yapısı' değişmediği gibi, toplumun ihtiyaçlarına da cevap veremez haldedir. Anayasa Mahkemesi'nin '367 kararı', bunun en somut ve en son örneğidir. Yürürlükteki anayasa, her an kriz üretmeye hazır, saatli bir bombayı andırmaktadır. Toplumsal barış ve uzlaşmaya hizmet edecek, özgürlükleri esas alan yeni bir anayasaya ihtiyaç olduğu gibi, böyle bir anayasa, tarihi bir dönüm noktası olacaktır.

Anayasa hazırlığı, konjonktüre uygun mudur?

Anayasa tartışmalarının içeriği kadar, zamanlaması da büyük önem taşımaktadır. Konjonktür uygun olmadığı takdirde, bu tartışmalar, istenildiği şekilde yönlendirilebilecektir. Bu açıdan bakıldığında, sivil anayasa, birçok kez gündeme gelmiş, kimse farkında olmadan gündemden kaldırılmıştır. En son, 1996-2000 yılları arasında, çeşitli kurumlar tarafından hazırlanan anayasa taslakları, TBMM başkanlığı tarafından kitap olarak bastırılmış, anayasanın değiştirilmesine ramak kalmıştı. En ciddi girişim olarak nitelenebilecek bu adım, 'yeni gündemler' yaratılmak suretiyle unutturulmuştur. Anayasa tartışmaları, bu defa AKP tarafından kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Toplumun yeni bir anayasa beklentisi ve AKP'nin %47'lik başarısı, bu tartışmanın, uygun bir zeminde yapıldığını göstermektedir. Tartışma uzadığı takdirde, bir sonraki seçimde "toplumsal desteğin sınılanması" ve "anayasa hazırlığının bir sonraki meclise bırakılması" argümanı devreye girecektir. Yeni anayasa tartışmalarıyla birlikte 'terör saldırılarının' gündemi kaplamaya başlaması, bu tartışmaların, bu kez 'oldukça ciddi' olduğunu göstermektedir. Yeni anayasa gündemden düşürülemediği takdirde, B planının, (parti içi çekişmelerin), C planının (içeriğini sulandırmanın) vs. devreye gireceğini unutmamak gerekir.

Anayasayı kimler hazırlayabilir?

Yeni bir anayasa hazırlanırken, anayasanın 'içeriği' kadar, 'usulü' de büyük önem taşımaktadır. Bir kesim, "AKP'nin anayasa hazırlama yetkisinin olmadığını, yeni anayasanın, toplumun tüm kesimlerinin katılacağı, kurucu meclis tarafından hazırlanması gerektiğini" iddia etmekte ise de, bu iddia, hukuki, siyasi ve sosyal açıdan bir geçerlilik taşımamaktadır. Hukuki açıdan, halen yürürlükte olan bir anayasa olduğuna göre, (her türlü) anayasa değişikliğinin, bu anayasaya göre yapılmasında yasal zorunluluk vardır. Siyasi açıdan, 2007 seçimlerinden sonra meclisin yapısı ve halkın temsil oranı dikkate alındığında, yasama organının meşruiyetinin tartışma konusu yapılamaması, buna göre, genel oyla seçilen milletvekillerinin yeni anayasa hazırlama konusunda da yetkili olması gerekir. Sosyal açıdan da, yeni anayasa, yasama organı tarafından kabul edildikten sonra referanduma sunulacağı için, yeni anayasa, halkın çoğunluğunu temsil eden milletvekilleri ve bizzat halkın oylarıyla kabul edilmiş olacaktır.

Anayasa taslağı, 'sivil' midir?

Anayasa tartışmalarında dikkat çeken bir husus da, AKP tarafından kamuoyuna sunulan anayasa taslağının 'sivil' olarak nitelendirilmesidir. Siyaset biliminde 'sivil' deyimini, 'kamu erkine ait olmayan' 'kamu gücüne sahip olmayan' (halk), anlamında kullanılmaktadır. Buna göre, 'sivil anayasa' da, halk tarafından hazırlanan anayasa olması gerekir. Bu açıdan bakıldığında, iktidarda olan bir siyasi partinin (AKP'nin, hükümetin) anayasa hazırlığını, 'sivil' olarak nitelememek gerekir. Ancak, Türkiye'de anayasalar, genellikle askeri darbeler sonucu hazırlandığından, 'sivil anayasa' deyimini, 'darbe anayasası' karşıtı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bir anayasanın kimliğini, hazırlayanların sıfatı değil, içeriği belirler. Yeni anayasanın, asker olmayanlar (siviller) tarafından hazırlanması, sivil bir anayasa ihtimalini içinde barındırmakta ise de, bunun yeterli olmadığını, bürokraside, üniversitelerde, siyasette, medyada faaliyet gösteren pek çok 'sivilin', askerlerden daha 'militer' olması göstermektedir. Dolayısıyla, yeni anayasanın hazırlık sürecinde, siyasi irade, halka yaklaştığı oranda anayasa sivilleşecek, uzaklaştıkça militerleşecektir.

Darbeler nasıl bir 'anayasal düzen' bırakmıştır?

Anayasalar, devletin hukuk kuralları içinde işleyişini belirleyen metinler olduğundan, dünyanın hiçbir anayasası, kendisi hukuk dışı olan darbelere izin vermez. Bu nedenle, darbe yapanların ilk yaptığı iş, 'anayasaları' askıya almaktır. Darbe yapanlar kurallara uymaz, kuralları kendileri koyarlar. Yönetimden ayrılacakları zaman da, anayasaları kendileri yaptırarak kışlarına çekilirler. Her askeri darbe, 'yeni bir anayasa' demektir. Bizde ise, çok daha farklı bir durum söz konusudur. Anayasalar darbe yapanlar tarafından hazırlandığı halde, anayasalar, darbenin sonucu olarak yapılmamış, darbeler, oyunun kurallarını değiştirmek için yapılmıştır.

1960 darbesi için birçok 'gerekçe' ileri sürülmekte ise de, bunların birçoğu asılsız ve darbe gerekçesi olacak nitelikte değildir. 1960 darbesinin gerçek nedeni, DP'de kümelenen milletin talep ve beklentileri karşısında, 1924 Anayasası'nın 'yetersiz' görülmesidir. 1961 Anayasası incelendiğinde, darbenin, oyunun hangi kurallarını değiştirmek için yapıldığı görülecektir. 1961 Anayasası'yla, yürütmenin yetkileri, bürokratik kurumlar arasında paylaştırılmıştır. Yasama yetkisi, Anayasa Mahkemesi'yle bloke edilmeye çalışılmıştır. (İktidarda olmayan) CHP'nin politikalarının devamını sağlamak için 'Milli Güvenlik Kurulu', İstiklal Mahkemeleri'nin boşluğunu doldurabilmek için, 'Devlet Güvenlik Mahkemeleri' ihdas edilmiştir.

Oyunun yeni kuralları (1961 Anayasası) 20 yıl uygulanabilmiş, bu süre içinde MSP düşük oy oranına rağmen, üç kez iktidar ortağı olmuştur. Yeni anayasal düzenin aksaması üzerine, oyunun kurallarını değiştirmek için, bir kez daha darbe yapılmıştır. Mevcut partiler kapatılarak, seçimlerde baraj sistemiyle, iki partili bir düzen öngörülmüştür. Bu düzenleme birkaç seçim işe yaramışsa da, baraj altında kalması öngörülen partiler, seçim ittifakıyla barajı aşmış, hatta, RP

birinci parti olarak, iktidara bile gelmiştir. Barajların yeterli olmaması üzerine Anayasa Mahkemesi devreye girerek, RP'yi kapatmıştır.

Tasarıyla ilgili değerlendirme:

Yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulması, bunun için geniş bir toplumsal desteğin olması ve %50'lere varan oy potansiyeli, AKP'yi yeni bir anayasa hazırlığına sevk etmiş olabilir. Ancak kamuoyuna açıklanan anayasa taslağı, bu ihtiyaçlara ve beklentilere cevap vermekten oldukça uzaktır. Bu taslak, Ergun Özbudun'un öncülüğünde hazırlanan (eski) anayasa önerisinin bile oldukça gerisinde kalmıştır. CHP ve TBB tarafından hazırlanan taslaklardaki öneriler bile, AK Parti'nin tasarısından daha radikal ve daha cesurdur. Tasarının, yasalaşma sürecinde değişikliklere uğraması muhtemel ise de, bu haliyle, 1982 Anayasası'nın modernize edilmiş hali gibi durmaktadır. Taslak, toplumsal talep ve beklentilerden çok, 'bir gözü askerde' hazırlandığı izlenimi vermektedir.

1) Yeni anayasa taslağında, 1961 ve 1982 Anayasası'ndaki, Anayasa Mahkemesi, YÖK, HSYK, YAŞ, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi vs. gibi kurumların 'aynen muhafaza edildiği' görülmektedir. Üye seçimlerinde yapılan küçük değişiklikler, taslağın içeriğinin, 'muhafazakar' olduğunu göstermektedir. 1960 öncesinde, Anayasa Mahkemesi'ni gerekli kılacak olaylar yaşanmamış, Anayasa Mahkemesi, yürütme erkini denetim altına almak amacıyla kurulmuştur. Kurulduğu günden beri, iptal ettiği yasalara, yargıladığı siyasilere ve kapattığı partilere bakıldığında, bu mahkemenin hangi amaçla kurulduğu anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, 'biçimsel denetim' yetkisine sahip olduğu halde, sürekli bu sınırları aşarak 'öz denetimi' yapmıştır. Aynı şekilde, YÖK, 'hükümet içinde hükümet' görüntüsü vermektedir. Darbe anayasalarının getirdiği Milli Güvenlik Kurulu da her nasılsa, yeni anayasa taslağında da aynen muhafaza edilmiştir. Bu kurumları muhafaza ederek, sandık önünde hesap verecek olan siyasiler, sorumsuz, atanmış bürokratik kurumlar karşısında aciz bırakılma potansiyelini ileriki yıllara taşımaktadır.

2) Yeni anayasa taslağının en önemli eksikliklerinden biri de, laiklikle ilgili çözüm üretememiş olmasıdır. Laiklik ilkesi, (Batı'da) kilise-devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen bir kavramdır. Bu kavramın Türkçedeki karşılığı da, 'cami-devlet' arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi olmalıdır.¹ Oysa ülkemizde, hiçbir zaman, Batı'daki anlamıyla bir 'cami' olmamıştır.² Ki, bu kavram ile cami-devlet ilişkileri düzenlensin! İki toplum arasındaki (tarih, kültür, din vs.) derin farklılık, laiklik ilkesinin ülkemizde, yoğun bir şekilde tartışılmasına neden olmuş, ancak, bir uzlaşma sağlanamamıştır. Burada, ideolojik yaklaşımların önemli bir payı olmakla birlikte, kafa karışıklığının asıl sebebi, Batı'daki laiklik ilkesinin ülkemize *adaptasyon sorunu*dur. Gerçekten, Batı için anlamlı (ve yararlı) olan bir ilke, ülkemiz açısından bitmek bilmeyen tartışmalara ve baskılara sebebiyet vermiştir. Din ve vicdan özgürlüğü, laiklik adı altında kısıtlanmıştır.

Laiklikle ilgili yapılması gereken en doğru iş, bu kavramı, doğduğu yere geri göndermek olmalıdır. Laiklik ilkesi anayasadan çıkarıldığı takdirde, bizde, Batı'daki gibi 'ruhban sınıfı', bu sınıfın tekelinde bir kilise/cami, kilisenin yetkileri olmadığı için, korkulan ve iddia edilenlerin hiçbiri olmayacaktır. Bir devletin din politikalarını belirleyen ilke, sadece laiklik değildir. Laiklik, din politikalarından sadece biridir. Laiklik ilkesini benimseyen devletlerin din politikaları dahi devletten devlete değişmektedir. Dolayısıyla, laiklik ilkesinin anayasadan çıkartılması, herhangi bir boşluğa sebebiyet vermeyecektir. Bu ilke olmadan da devletin din politikaları olabilir. Laiklik ilkesinin kaldırılması en uygun yol olmakla birlikte, bu ilke, (yeni) anayasada yer alacaksa, bu ilkenin, -bugüne kadar- muhayyel bir tehlikeye karşı 'baskı aracı' olarak kullanıldığı göz önünde tutularak, mutlaka tanımlanmalıdır. İçeriği belirsiz bir laiklik ilkesi yerine, bu konuların, anayasada (açıkça) düzenlenmesi, çok daha etkili ve faydalı olacaktır. Aksi takdirde, anayasa yenilense de, bugüne kadar yapılan tartışmalar, uygulamalar, "kaldığı yerden devam edecek" demektir.

3) Bir ülkede, halkın, farklı (dini, felsefi) inanç, görüş ve ideolojiye sahip olduğu dikkate alındığında, devletin herkese 'eşit mesafede' ve 'tarafsız' olmasında zorunluluk vardır. Bu ilkenin bir gereği olarak, anayasalar, tarafsız ve renksiz olmalıdır. Yürürlükte olan 1982 Anayasası, başlangıç ilkelerinden sonuna kadar, 'ideolojik' bir anayasa olup, herkese resmi bir ideoloji dayatmaktadır. Yeni anayasa taslağı da, tarafsız ve renksiz değildir. Anayasanın ideolojik yapısının, bugüne kadar yaşanan sorunların en önemli sebebi olduğu dikkate alındığında, bu şablon değişmediği takdirde, eski uygulamalar/dayatmalar aynen devam edecek demektir.

4) Yeni anayasa taslağında dikkat çeken maddelerden biri de, üniversitelerde, başörtüsüne serbestlik getiren düzenlemedir. Anayasa taslağındaki bu hüküm, başörtüsü yasağının kaldırılmasında önemli bir adım olarak nitelendirilebilir ise de, yasağın, yasal bir dayanağı olmadığı, 'fiili bir durum' (de facto) olduğu göz ardı edilmemelidir. Daha da önemlisi, 'serbest'inin 'eğitim özgürlüğü' bölümünde ele alınması, yarın, iyi niyetle getirilen bu 'serbest'inin, eğitim özgürlüğü için getirilen 'özel' bir düzenlemenin 'genelleştirilemeyeceği' öne sürülerek, başka alanlarda 'yasak' olarak karşımıza çıkabilir. Yasama sürecinde, başörtüsü serbestisinin, bütün hak ve özgürlükleri kapsayacak şekilde, 'genel bir hüküm' olarak konulması, bu endişeleri ortadan kaldırabilir.

5) Yeni anayasa taslağının içeriğine bakıldığında, AK Parti'nin, 'uzlaşma' konusunda büyük bir yanılğı içinde olduğu, yasaklarla özgürlüklerin bileşkesinin alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Anayasalar, birilerine/bir kesime yasak koyan değil, herkesin özgürlüğünü güvence altına alan 'uzlaşma' metinleri olmalıdır. Oranı ne olursa olsun, (bir kişi için bile) özgürlüklerden ödün verilemez. Özgürlükler asıl, yasaklar (sınırlamalar) istisnadır. Zaten, temel hak ve özgürlüklerin sınırı, uluslararası sözleşmelerle belirlenmiştir. Demokratik bir ülkede, başörtülü birinin üniversiteye girip giremeyeceğine, kaç tane imam hatip lisesi açılacağına, mezun olanların üniversiteye gidip gidemeyeceğine, puanların nasıl hesaplanacağına, ebeveynin, çocuklarına, ne zaman, nerede, nasıl din eğitimi vereceğine vs. kimse karışamaz! Devletin görevi, (yasa-dışı olmayan) bu talepleri karşılamaktır. Bir diğer husus, uzlaşmanın kimler arasında yapılacağıdır. Uzlaşmanın tarafları, ancak millet ve milletin temsilcileridir. Bürokratik kurumlar muhatap kabul edildiği takdirde, bu kurumların hiçbir yetkilerinin azaltılmasını ve değiştirilmesini kabul etmeyeceğine göre, eski yapı aynen korunacak demektir.

Özetle, son seçimde, statüko yanlılarının ağır yenilgisi ve AK Parti'nin büyük başarısı, yeni bir anayasa hazırlığını hızlandırmıştır. Anayasa hukukçusu Zafer Üskül'ün meclise taşınması, Ergun Özbudun'a taslağı hazırlama görevi verilmesi, AK Parti'nin, bu projeye önceden hazırlıklı olduğunu göstermektedir. Ancak, anayasa taslağı, beklentileri karşılamaktan uzaktır. Darbe anayasasındaki kurumların hemen hepsi, 'uzlaşma' adına, yeni anayasa taslağına taşınmıştır. AK Parti, yeni anayasayı hazırlarken, iktidarının sürekli olamayacağını, iktidarın bir gün, başkalarına da geçebileceğini hesap etmesi, sayısal çoğunluğa sahip olanların geçmişte neler yaptığını, örneğin, zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılırken, dönemin iktidarının, (imam hatip liselerine karşı) nasıl bir 'kararlılık' içinde olduğunu, daima hatırında tutması gerekir.

Dipnotlar:

1- Laiklik ilkesi Türkiye'ye intikal ederken, kilisenin, din olarak değiştirilmesi, bu kavramın tarihsel gerçekliğine aykırıdır.

2- Kilise, eğitim, güvenlik, yargı gibi devletin temel kurumlarına sahip olduğu ve vergi topladığı halde, ülkemizde, camilerin -ve din adamlarının- böyle bir durumu olmamıştır.

Haksöz Dergisi Sayı: 201 - Aralık 2007

Kaynak: [AK Parti Anayasa Taslağının Kodları - Cüneyt Toraman](#)

